

Babicz, Józef

"Historia geografii", Zeszyt 4, Warszawa 1959 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 5/3-4, 487-488

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z pozostałych artykułów tego tomu dotyczących różnych zagadnień współczesnej techniki, historyczną metodą wykładu operują szczególnie prace: Adolfa Ciborowskiego „Niektóre zagadnienia współczesnej urbanistyki“ oraz Kazimierza Zarankiewicza „Szkice astronautyczne“.

Mieczysław Radwan i Roman Wajdowicz *

Historia geografii. Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej. Zeszyt 4. Instytut Geografii PAN, Warszawa 1959, s. 178 (wyd. powielone).

Braki w zakresie polskich publikacji z historii geografii — dające się tym silniej odczuć wobec żywego zainteresowania się dziejami tej nauki — postanowiła uzupełnić redakcja „Przeglądu Zagranicznej Literatury Geograficznej“ tłumaczeniem kilku prac obcych. Zeszyt 4 tego powielonego wydawnictwa Instytutu Geografii PAN zawiera trzy opracowania syntetyczne obrazujące rozwój geografii niemal od początków jej istnienia do pierwszej ćwierci XX w. oraz kontrowersje między dwoma przeciwstawnymi sobie geograficznymi kierunkami światopoglądowymi, występującymi w ciągu jej dziejów — determinizmem i posybilizmem.

Pierwsza z tych prac *Geografia do końca XIX wieku* napisana przez G. Tathama, kanadyjskiego geografa, profesora uniwersytetu w Toronto, jest rozdziałem obszernej książki wydanej w Nowym Jorku w 1951 r. pod redakcją G. Tylora: *Geography in the XX Century: A Study of Growth, Fields, Techniques, Aims and Trends*. Daje ona przegląd rozwoju geografii od czasów Starożytnej Grecji do końca XIX w. Jak gdyby jej uzupełnieniem jest praca R. Hartshorne'a, znanego teoretyka geografii, profesora Uniwersytetu Wisconsin *Rozwój geografii po śmierci Rittera i Humboldta*, stanowiąca rozdział jego publikacji: *The Nature of Geography. A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past* (1956). Przedstawia ona stosunkowo dość szczegółowo poglądy na istotę i zadania geografii po śmierci Rittera i Humboldta, w okresie szybko rozwijającej się specjalizacji w nauce. Ten obraz rozwoju geografii uzupełnia znów praca Tathama — publikowana w tym samym wydawnictwie co pozycja pierwsza (*Determinizm środowiskowy i posybilizm*).

W niniejszych uwagach pominięte zostaną interesujące szczegóły tych prac, ciekawe oceny i oryginalne stanowiska amerykańskich autorów, jak również sprawa fałszywych poglądów deterministycznych i braki w uwzględnieniu istotnego wkładu innych narodów, np. ZSRR, do rozwoju geografii, co wykazał już obszernie J. Kostrowicki („Czas. Geogr.“ 1952/3, s. 209-17). Zwrócona zostanie natomiast uwaga na inne braki, które obniżają zdecydowanie wartość tych prac — jako prac historycznych.

Cechą charakterystyczną wszystkich trzech publikacji jest traktowanie roz-

* M. Radwan opracował recenzję artykułu o hutnictwie, a R. Wajdowicz — artykułu o telewizji. Wstęp recenzji i jej zdanie końcowe pochodzą od redakcji (przyp. red.).

woju geografii bez związku z rozwojem innych nauk i rozwojem myśli teoretycznej, które determinują zarówno charakter jak i kierunki określonych etapów tego rozwoju. Dzieje geografii ukazane są tu nie w szerszych, uwarunkowanych epoką etapach rozwojowych, lecz w dorobku najwybitniejszych przedstawicieli tej nauki.

Tatham widzi w twórczości Talesa, Teofrasta, Herodota, Strabona zaczątki różnych działów geografii; widzi w dziełach Kluweriusza i Wareniusza olbrzymi skok ku odrodzeniu tej nauki; docenia rolę osiemnastowiecznej literatury podróżniczej w kształtowaniu się geografii opisowej; docenia znaczenie prac J. R. i J. G. Forsterów i poglądów geograficznych Kanta wmontowanych w jego filozoficzny system; ukazuje związki i przeciwieństwa między dwoma wielkimi koncepcjami: Humboldta i Rittera; widzi wreszcie nowe cechy geografii Peschla, Gerlanda i Ratzla, podobnie zresztą jak i cechy szczególnie twórczości wielu innych geografów. Twórczość każdego z uczonych ukazuje się jednak jako swego rodzaju następstwo idei ich poprzedników, lecz bez wyraźnego związku z warunkami i charakterem epoki.

Podobnie Hartshorne charakteryzując rozwój geografii w ostatnich czterdziestu latach ubiegłego stulecia, od Peschla do Hettnera, nie ukazał związku nowych założeń i koncepcji z nauką i ideową atmosferą tej epoki, aczkolwiek wyrosły one na jej gruncie. Ten brak powiązania omawianej problematyki z zakresu historii geografii ze stanem nauki i myśli filozoficznej odpowiedniego okresu jest jeszcze bardziej rażący w omówieniu dwu kierunków teoretycznej myśli geograficznej: determinizmu i posybilizmu. To co zrobił w swej pracy Tatham dając przegląd najbardziej charakterystycznych poglądów na wpływ środowiska geograficznego w rozwoju społecznym — bez powiązania tych poglądów z klasową postawą ich twórców lub z ówczesnym stanem nauk społecznych — kwalifikuje się jako wstępne lub niższe stadium pracy historycznej, stadium opisowe. Od współczesnego historyka wymaga się jednak analizy społecznego tła i ideowego gruntu tego rodzaju poglądów. Tego zaś historio-geograficzna (bo tak ją tylko nazwać można) praca Tathama zupełnie nie daje. W ogóle prace amerykańskich autorów nie zawierają tego, co jest istotą, podstawową treścią historyzmu — nie ukazują poszczególnych koncepcji geograficznych w warunkach czasu, które je zrodziły.

Józef Babicz

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Max Hatmann, *Die philosophischen Grundlagen der Naturwissenschaften*. 2 überarbeitete Auflage, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1959, s. 182.

Autor pracy *O Filozoficznych podstawach przyrodznawstwa*, pełniący obowiązki dyrektora w Max-Planck Institut für Biologie w Tübingen, dał w niej zarówno przegląd problemów ontologicznych i gnoseologicznych, jak również